

Makale Geliş | Received: 12.05.2023
Makale Kabul | Accepted: 12.09.2023
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1296232

Gülçin Tuğba NURDAN

Öğr. Gör. Dr. | Lecturer Dr.

Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü, Ankara-TÜRKİYE
Ankara Music and Fine Arts University, Department of Common Courses, Ankara- TURKIYE

ORCID: 0000-0003-3440-3089,

gulcintugba.nurdan@mgu.edu.tr

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Mitoloji ve Salih Zeki Aktay Örneği

Öz

Bu çalışmada daha önce çok fazla akademik çalışmaya konu olmamış Nev-Yunanîlik akımı ile şiirlerini kaleme alan Salih Zeki Aktay incelenmiştir. Salih Zeki Aktay Cumhuriyet Döneminde çeşitli dergilerde aktif bir yazın hayatı olan şairlerden biridir. Bu çalışmada 1920-40'lı dönemlerde eserlerini kaleme alan şairin eserlerindeki mitolojik öğeler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda da onun şiirlerinin Yunan mitolojisi, Türk kültür ve gelenekleri gibi farklı metinlerin harmanlanmasından oluşturulduğu tespit edilmiştir. Fakat onu sadece şair olarak değerlendirmek eksik bir tanımlama olacaktır. Edebiyatın birçok türünde (hikâye, oyun, deneme, çeviri) eserler veren Salih Zeki Aktay, mitolojik unsurları şiirlerinde kullanmasının yanı sıra bu konuda düşünsel eserler de (*Mitoloji*) ortaya koymuştur. Mitoloji başlıklı eserinde mit kavramına bir tanımlama getirerek bunu örneklerle de desteklemektedir.

Onun şiirleri üzerinden mitoloji algısına örnekler veren bu çalışmada şairin hayat, ölüm, öte dünya, cennet, İsrail gibi metaforları şiirlerinde sıklıkla kullandığı görülmektedir. Özellikle Yunan mitolojisinden etkilenen şairin şiirlerinde Venüs, Afrodit, Herodot gibi dinî ve tarihî figürlere sıklıkla rastlanmaktadır. Salih Zeki Aktay şiirlerinde gerçek olmayan bir dünya yaratmanın peşindedir. Bunun için de gerçek dışı unsurlardan (büyü, sihir, peri, ...) sıklıkla faydalanmaktadır. Fakat bu yaratmak istediği dünyanın arayışını kendi geleneklerinde değil başka kültürlerin geleneklerinde aramıştır. Bu durumda da şiirlerinde sadece farklı kültürlerin bu kavramlarından sadece ismen bahsetmiştir. Bunun neticesinde de şiirlerinde derinleşmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Türk şiiri, Mitoloji, Nev-Yunanîlik, Salih Zeki Aktay.

Mythology in Turkish Poetry of the Republic Period and the Example of Salih Zeki Aktay

Abstract

In this study, Salih Zeki Aktay, who wrote his poems with the Nev-Greek movement, which has not been the subject of many academic studies before, has been examined. Salih Zeki Aktay is one of the poets who had an active literary life in various magazines in the Republican Period. In this study, the mythological elements in the works of the poet, who wrote his works in the 1920s-40s, were emphasized. In this context, it has been determined that his poems were created by blending different texts such as Greek mythology, Turkish culture and traditions. However, it would be an incomplete definition to consider him only as a poet. Salih Zeki Aktay, who produced works in many genres of literature (story, play, essay, translation), not only used mythological elements in his poems, but also produced intellectual works (*Mythology*) on this subject. In his work titled *Mythology*, he brings a definition to the concept of myth and supports this with examples.

In this study, which gives examples of the perception of mythology through his poems, it is seen that the poet frequently uses metaphors such as life, death, afterlife, heaven, İsrail in his poems. Religious and historical figures such as Venus, Aphrodite and Herodotus are frequently encountered in the poems of the poet, who was especially influenced by Greek mythology. Salih Zeki Aktay seeks to create an unreal world in his poems. For this, he often makes use of unreal elements (magic, spell, fairy, ...). However, he sought the search for the world he wanted to create, not in his own traditions, but in the traditions of other cultures. In this case, he only mentioned these concepts of different cultures just by name in his poems. As a result, he could not deepen his poems.

Keywords: Republican era, Turkish poem, Mythology, Nev-Greek, Salih Zeki Aktay.

Giriş

Bu çalışmada Nev- Yunânîlik akımı etkisinde olan Salih Zeki Aktay'ın şiirlerindeki mitolojik öğeler incelenecektir. Fakat bir noktada da her iki kavramın birbirleri ile bağlantılı konular olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Mitoloji çok daha genel bir kavram iken Nev-Yunânîlik sadece belirli bir coğrafyadan beslenmektedir. Kavramlardan kısaca bahsedilecek olursa;

Mitler insanlık tarihinin yaratılmış olan en eski kültürel mirasıdır (Ulus, 2023, s.76). İnsanlık tarihi boyunca yaratılan ve sözlü kültür ile günümüze kadar ulaşan bu mitler bize yaşanan olaylardan duygu dünyalarına kadar birçok konuda bilgi de vermektedir. TDK'de "Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi, mitos" tanımıyla yer alan mitlerde asıl olan şey hayal gücüdür (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*'nda; *İnsan davranışı için model teşkil eden, hayata anlam ve önem kazandıran, dolayısıyla insanın kendisini anlamlandırmasını sağlayan ve her zaman için bir yaratılış hikâyesini anlatan kutsal metinlerin genel özellikleri (...)* (Oğuz, 2008, s. 127) şeklinde tanımlar. Bu tanımlamada "insanın kendini anlamlandırmasını sağlayan" ifadesi mitlerin insanlık tarihi içerisindeki yerini anlamak bakımından oldukça önemlidir. Bu anlamlandırma da bireyin hayal gücü vasıtasıyla sağlanır. Hayal gücü ile yaratılan bu mitler insanlık tarihi boyunca yol gösterici olmuştur.

Mitoloji insanlığın ortak tarihine ışık tutması bakımından son derece önemlidir. Yaratılışı ve yaratılış tarihini öğrenme arzusu mitolojiyi doğurmuştur. İnsanlık tarihinde yol gösterici olan mitoloji birçok edebî tür için de aynı şekilde yol gösterici ve ilham kaynağı olmaya devam etmiştir. Şiir, roman, hikâye gibi kurguya dayalı türlerde mitolojik kaynaklardan beslenme, şair ve yazarlar tarafından geçmişte olduğu gibi günümüzde de oldukça önemlidir. Bu da aslında mitolojinin asla tükenmeyen bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Türk şiiri, 1860 ile birlikte yeni bir döneme giriş yapmış ve şairler bu dönemden itibaren de klasik şiire olan tepkilerini tüm sanatsal mecralarda olduğu gibi şiirde de dile getirmişlerdir. Tanzimat Dönemi ile birlikte yeni şiir anlayışı Servet-i Fünun ve Meşrutiyet Dönemleri ile de desteklenmiş ve Cumhuriyet Dönemi şiir anlayışını hazırlamışlardır. Elbette ki yeni şiir algısı ile şiir yazarların dışında Divan şiir geleneğini ısrarla devam ettiren şairlerimiz de olmuştur (Enginün, 2016, s. 28). Yahya Kemal Beyatlı bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Şiirde bu dalgalanma Tanzimat Dönemi'nden beri olmuştur ve dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmesi gayet tabiidir:

Tanzimat sonrası şiirimizde, nasıl ki didaktik, hamasî, sosyal muhtevalı şiir anlayışını, insanın iç dünyasını da ele alan şiir anlayışı takip etmiş ve bu aşırı ferdiyetçiliğe yeniden sosyal şiir anlayışıyla mukabele edilmişse, aynı dalgalanma Cumhuriyet sonrasında da görülür. (Enginün, 2016, s. 29).

Kurulan yeni devlette şiir anlayışı da yeniden şekillenmeye başlamış olmakla birlikte bu dalgalanmaların Cumhuriyet devrinde de devam etmesiyle eskiden beslenen şiir anlayışları var olmuştur. Bunlardan birisi de şiirin mitolojiden beslenmesidir.

Türk Şiirinde Mitoloji ve Nev-Yunânîlik

Türk edebiyatı modern anlamda var olmaya başladığından beri birçok kaynaktan beslenmiştir. Mitoloji de bunların başında yer almaktadır. Birçok şair ve yazara temel kaynak olan mitoloji oldukça zengin bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak Türk ve Yunan mitolojisinden yararlanan Türk edebiyatı şairleri özellikle şiirde ve felsefede Yunan edebiyatını bir çıkış yolu olarak görürler. Yahya Kemal Beyatlı Nev-Yunânîlik akımının tipik örneklerinden biridir (Demir, 1997, s. 35).

Tarih boyunca komşu kültürlerin birbirinden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Türk edebiyatında Nev-Yunânîlik akımı II. Meşrutiyet'ten sonra ortaya çıkmıştır. Türk edebiyatında ilk

temsilcileri Yahya Kemal Beyatlı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur (Demir, 1997, s. 1). Şevket Toker'in Yahya Kemal ile ilgili yaptığı "Türk Edebiyatında Nev Yunânîlik" başlıklı çalışmada Yahya Kemal Nev-Yunânîlik akımının felsefesini kendi içerisinde şu şekilde tanımlamaktadır:

Estetikte, bilhassa lisan estetiğinde süslü ve boyalı Acem edebiyatından sobre ve beyaz olan lisana döneceğiz. Acemin teşbihli ve istâreli sanatından Yunanın sağla ve oturaklı cümlesine geçeceğiz. O zamanki müşahedelerimiz de millette bu istidadın bulunduğunu gösteriyordu. Nitekim Türk mimarisi böyledir. Onda Yunan çeşnisi vardır. Mimarimizdeki asillik ve basitlik gibi; süsten, çok boyalı cümleden, çıplak, sağlam cümleye geçeceğiz. Esasen Türkçenin çıplaklığa mâil bir hali vardır. Nesirde Thukydides'in sobre lisanına geleceğiz. Modellerimiz onların epigram, idil, trajedi vesair şiir şekilleri olacaktır. (akt. Toker, 1979, s. 15).

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi aslında Yunan edebiyatından esinlenerek kendi edebiyatımızı vücuda getirmeye çalışan şair, yazar ve düşünürler yeni bir Yunan edebiyatı fikrinden yola çıkarak da bu akıma Nev-Yunânîlik demişlerdir. Bu bağlamda da Nev-Yunânîlik akımının mitolojiden beslendiği yahut da onun sadece belli bir coğrafyadaki işleniş olduğu söylenebilir.

1. Salih Zeki Aktay (1896-1971) ve Mitoloji

Edebiyatımızda Nev-Yunânîlik akımı içerisinde değerlendirilen Salih Zeki Aktay Türk edebiyatına şiir, oyun ve tercümelemleri ile birçok önemli eser kazandırmıştır. Bu eserler: Şiir [Persefon (1930), Asya Şarkıları (1933), Pınar (1936), Rüzgâr (1938), Rüzgâr ve Dallarda Şarkılar (1961), Laton-1 (1964), Titan (1966), Laton-2 (1967), Laton-3 (1968)]; Oyun [Mağara (1936), Hallac-ı Mansûr (1944)]; Çeviri [Değişişler (1935), Bahtiyar Prens (1943)]; Diğer Eser [Mitoloji (1948), Emin Bülend'in Şiirleri (1943)] olarak kategorilendirilebilir.

Şair olarak edebiyatımızda daha çok yer ediniş olan Salih Zeki döneminin *Türk Yurdu*, *İçtihad*, *Yeni Mubit*, *Yolların Sesi*, *Gündüz*, *Yeni Türk*, *Divan*, *Türk Sanatı*, *Büyük Doğu* gibi birçok süreli yayınında da şiirlerini ve çevirilerini kaleme almıştır.

Birçok edebî türde eserler verip çeviriler yapsa da Salih Zeki Türk edebiyatında şairliği ile var olmuştur. Şairin şiire ilgisi daha çocukluk döneminde başlar ve lise döneminde de olgunlaşır. Çocukluk döneminde gördüğü rüya ile şiire olan ilgi ve alakasının artması dikkat çekmektedir (Şahbaz, 2001, s. 19-20).

Oldukça üretken bir yazın hayatı geçiren Salih Zeki Aktay şiirlerinde beyit, mânî, düz kafiye, çapraz kafiye gibi birçok farklı nazım biçimlerinde şiirler yazmıştır. Bu da gösterir ki şair şiirlerinde biçimsel olarak çeşitlilikten yanadır.

Şiire olan ilgi ve alakası zaman içerisinde değişen Salih Zeki'nin şiir algısını Şahbaz üç temel dönemde değerlendirir. Birinci dönem, 1917 ve 1930 yıllarını kapsayan ve Yunan mitolojisinin baskın olarak görüldüğü bir dönemdir. İkinci dönem, 1930-1936 yılları arasında kaleme aldığı ve sembolist şair Ahmet Hâşim'den etkilendiği dönemdir. Son dönem, 1936 yılından ölümü 1971 yılına kadarki süreyi kapsayan ve yine Yunan mitolojisinin ağırlıklı olarak görüldüğü dönemdir (Şahbaz, 2001, s. 280). Bu değerlendirmeden yola çıkarak aslında Salih Zeki Aktay'ın kendi şiir çizgisinde çok keskin değişiklikler yapmadığını söylemek mümkündür.

Şiirleri dikkatle incelendiğinde şairin sadece Yunan mitolojisi ya da mitoloji unsurlarını kullanmadığı görülmektedir. Mitolojik unsurların yanı sıra insan ve insana dair tüm öğelere şiirlerinde önemle yer vermiştir.

Şair mitolojiye sadece şiirlerinde yer vermemiş, aynı zamanda üzerine düşünmüş ve *Mitoloji* (1948) başlıklı bir eser vücuda getirmiştir. Bu eserinde mitoloji ile ilgili fikir ve düşüncelerine vakıf oluruz. Şair mitolojinin tanımlamasını yaptıktan sonra şu sözlerle devam eder:

Mythologie ölmüş dinlerin ilâhlarından, âyin ve erkânından, an'anelerinden bahseder, Bu, eğlendirici efsanelerden ve bir sıra korkunç veya gülünç vakalardan ibaret değildir. Bu menkıbeler bize tabiati, hayatı, insanı öğretir. Hilkâtın mânasını, hayatî sırların, münasebetlerin felsefesini gösterir. Bu itibarla dünkü ve bugünkü sanat ve fikir dünyasının anası, esasıdır. (Aktay, 1948, s. 7).

Şüphesiz ki bu tanımlamayı yapan şairin de insanı ve doğayı anlamak ve anlamlandırmak için ilk başvurduğu yer mitoloji olmuştur. Şair bu eserinde Yunan tanrılarını tek tek anlatmış ve bazılarını resmetmiştir. Şairin *Mitoloji* eserindeki tanımlamasına bakıldığı zaman mitolojiyi başlıca iki kısma ayırdığı görülmektedir. Bu kısımlar: İlâhların menkıbeleri, Kahramanların efsaneleridir (Aktay, 1948, s. 7). Birinci kısımda ilâhları derecelerine ve güçlerine göre âlemlere ayırır ve bunu da çeşitli görsellerle de destekler (1948, s. 33-34). İkinci kısım olan kahramanları ise “ne ilâh ne fânî” olarak değerlendirilemeyen kahramanlar (1948, s. 41) için kullandığı görülmektedir. Şair ilâhları ve kahramanları da şiirlerinde sıklıkla kullanmaktadır. Fakat bu çalışmada özellikle *Rüzgâr* şiir kitabı üzerinde durulmuştur. Bu sebeple *Mitoloji* eseri detaylandırılmayacaktır.

Şair mitolojinin kaynaklarından şiirlerinde de yararlanır. Çeşitli halk hikâyelerine, efsanelere şiirlerinde yer vererek onları zenginleştirir. Şairin şiirlerinin geneli, bir sevgiliye söylenmiştir. Bu sevgili yer yer bir peri olarak işlenirken yer yer insan formunda işlenir. Şiirlerinde bu sevgililere türküler söyler (1938, s. 55). Bu da Salih Zeki'nin Türk kültüründen beslendiğinin başka örneklerinden biridir:

(...)

Dağlar, dalgalar, hulya engin yollara akdı
Ruzgârda bir sarı gül, rugârda anka tüyü.
Gecem ayın göğsünden akan sudan berakdı
Çalmasaydım mecnunun söylediği türküyü. (...) (1938, s. 55).

Yukarıda örneklendirilen “Rüzgâr” şiirinin VIII. bölümünde şair Türk kültürüyle bezenmiş bir şiir örneği sunmaktadır.

Salih Zeki, başlıca olarak Âdem ile Havva, Yusuf ile Züleyha üzerinde durmuş ve bu yaratılış meselesi üzerine düşünmüştür (Tural, 2002, s. 186). İlk günah, şeytan, melek, Azrail, Cebrail, Tûba ağacı, cennet, cehennem, elma gibi birçok yaratılış unsurlarını şiirlerinde kullanmıştır. Örneğin Rüzgâr şiirinin XIII. bölümünde:

...

İsrafil bir akşamın esmerliğinden almış
Sonsuz ateş seline akan nağmelerini.
Kuşlar dallarda hayran.. boş bahçelerde kalmış
Sükûnda yanan kuşlar, susmuş.. dinler derini. (1938, s. 67).

Şair burada İsrafil'e ve üflediği sur'a göndermelerde bulunmuştur. İsrafil'in sûr'a üflemesi ile ahiret göndermesi yapan Salih Zeki Aktay, bu şiirinde öteki dünya vurgusu da yapmaktadır. Böylelikle aslında şairin şiirlerinde sadece mitolojik unsular değil aynı zamanda dini motiflerin de yer aldığını söylemek mümkündür.

Salih Zeki şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla öteki dünya algısına, yaratıcıya inanan bir şahsiyettir. Örneğin “Rüzgâr”ın VII bölümünde yer alan şiirinde yaratıcıya yalvarması ise dikkat çeker:

Allahım! Günahlarım kızıl eley, cehennem
Uykular, boş ülkeler açılmadan kül oldu.
Ruhumda kızıl gömlek, rüyalarda kızıl nem

Çimenler çiğ görmeden kökler kapandı soldu.
(...)
Rabbim! Rabbim! Reha ver bir rahmet damlasile,
Azabın ülkesinden rüyalarım açılınsın.
Doğmanın, var olmanın tükenmiyen yasıla
Göklerde yer bulmayan son bir dua saçılınsın... (1938, s. 53-54).

Salih Zeki Aktay yaratılış efsanelerinin yanı sıra tanrılar üzerine de çok durmuş ve şiirlerinde Venüs, Adonis, Armoni, Hebe, Atis, Eros, Artemis, Ofelya (Aphelia), Homer gibi Yunan tanrılarına yer vermiştir. “Venüs’ün Bahçeleri” şiirinden örneklendirmek gerekirse;

-III-
Sema kapılarında safran telli sazlarla
Bekliyen ince yüzlü, kâfur ayaklı kızlar
Ekvanı titrettiler kâfur sadalarile.
Güğercin gümüş bir gerdunenin önünde
Bulutlar dumanlanmış bestesiz sesler gibi.
Sabaya sinisini serip uzaklaşırken
Lâal ipekler çekildi şarkın şafaklarından.
“Armoni”, “Hebe”, “Venüs” uyanmadan uykudan
Hangi aşk? Kimin aşkı semayı böyle yakan? (...) (1938, s. 31).

“Venüs’ün Bahçeleri” şiiri, baştan sonra mitolojik unsurlarla ve ifadelerle bezenmiş bir şiirdir. Sema kapılarında safran telli sazlarla bekleyen ince yüzlü kâfur ayaklı kızlar şüphesiz ki cennet kapılarındaki meleklerle işaret etmektedir. Mitolojiyi ve öteki dünyayı şiirinde harmanlaması ise oldukça dikkat çekici bir unsurdur.

“Venüs’ün Bahçeleri” şiiri, altı ayrı bölümden oluşmakta ve bu bölümlerde Adonis, Eros gibi tanrılar işlenmektedir. Şiirin geneline bakıldığı zaman doğum, ölüm, ilkbaharın gelişi ve aşk anlatılmaktadır. Şiirin başlığı da zaten okurlara mitolojik bir dünya ile karşılaşılacağına sinyallerini vermektedir. Buradan da şairin mitoloji ile olan yakın ilgisini de anlamak mümkündür.

“Venüs’ün Bahçeleri” şiirinde ilk bölümde güllerin neden kırmızı renkte olduğu ile ilgili bir efsaneden de bahseden şair şiirlerinde sadece mitolojik kahramanlara değil aynı zamanda halk efsanelerine de yer vermiştir:

...
Eski bir efsanenin bestesini söylüyor,
Eski bir efsaneyi naklediyor derinden:
“Düştü genç kızın kalbi sert bir dikenle yandı.”
“Güller o günden beri kırmızıya boyandı... (1938, s. 29).

Alıntıda da görüldüğü gibi şair, her türlü duygu durumunu anlatabilmek için efsaneleri de bir sığınak olarak görmüştür. Onun için şiir, kaynağını mitolojiden, efsanelerden, halk hikâyelerinden almaktadır. Bunu şiirlerine bakıldığı zaman görmek mümkündür. Örneğin “Elejiler” şiirinin XIV bölümünde:

...
İsrafil bir akşamın esmerliğinden almış
Sonsuz ateş seline akan nağmelerini.
Kuşlar dallarda hayran.. boş bahçelerde kalmış

Sükûnda yanan kuşlar, susmuş.. dinler derini.(...) (1938, s. 67).

Yukarıdaki alıntılarda da örneklendirildiği üzere şairin şiirlerinde tasvir ettiği dünyada renklerin gücünden de yararlandığını söylemek mümkündür: Kekik rengi dağlar (1938, s. 11), kara taştan örülmüş gece (1938, s. 12), kızıl gölgelikler (1938, s. 16), gümüş göl (1938, s. 20), mor bahçeler (1938, s. 26), zümrütlenmiş sular (1938, s. 30). Elbette ki bu örneklerde şairin yaratmak istediği farklı bir dünyadan bahsedilebilir. Bu dünyayı da yaratırken gerçekliği olmayan varlıklardan sıklıkla yararlanır:

Ez ezel sazlarına sihirler koyan peril
Raksın bahçelerinden lâleler sundun bana.
Yine dök ummanlara tutuşan kâseleri,
Tutuşan dağlar gibi dalgalar açdım sana. (...) (1938, s. 9).

Yukarıda “Dilek” başlığı şiiriyle örneklendirilen gerçek dışı varlık (peri) örneği, diğer metinlerde sihir ve sihirbazlarla çeşitlenmektedir (1938, s. 91).

Rüzgâr şiir kitabında yer alan bu şiir, kitabın da minvaline uygundur. Zira kitabın kapağı (bir kadın ve erkekten oluşan kanatlı mitolojik bir figür) dâhil kitap içerisinde yer alan şiirler mitolojik unsurlar açısından zengindir.¹ Şiirlerinde mitolojik unsurların yanı sıra dinî unsurlara da yer veren Salih Zeki Aktay'ın *Hallac-ı Mansur* başlıklı beş perdelik tiyatro eserinde de dinî motiflere sıklıkla rastlanmaktadır. Bu çalışma, onun şiirlerine odaklandığı için dinî motiflerde şiirlerindeki örneklere bakılacak olursa ilk olarak cennet, cehennem gibi kavramların sıklıkla kullanıldığı dikkati çekmektedir. “Rüzgâr” şiirinin hemen her bölümü olduğu gibi V. bölümü de bu kavramlara örnek olabilir:

...
Şimdi ak yasemenler, açılmamış güllerle
Esip uzaklaşıyor yaylâlarda bir duman
Yanmış cehennemlerden ses veren sümbüllerle
Enginde iller kurmuş arkamda kalan cihan... (1938, s. 50).

Şair yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi aslında bir yer arayışındadır. Onun uzak iklimlere duyduğu özlem farklı metinlerde kendini göstermektedir:

...
Es, es ey hava es!
Sular aynı alev
Hep uzakta heves
Hep uzakta o ev. (1938, s. 64).

Şair bu özlemi aslında hatıralarıyla da destekleyerek işlemektedir. Bu hatıralara özlemi sadece tek bir şiirinde değil hemen bütün kitabından çıkarmak mümkündür. Örnek olarak “Bulutların Ötesi” şiirine bakılabilir:

Hatıralar!.. ah hatıralar!.. ölümden, cehennemden
Asırları boyayan her zehirden, her kandan
Üstün olan aç zehir! seni kimse bilemez;
Acını kanımızdan cehennemler silemez.
Ateş sapanlarıyla açtığın bir tek izi,
Silemez o beş nehir, beş dünyanın denizi. (...) (1938, s. 37).

¹ Kitabın kapağında yer alan mitolojik öge çalışmanın arkasında ekler bölümünde yer almaktadır.

Yukarıdaki satırlardan da görüleceği gibi hatıraların gücünü beş denizin bile silmeyeceğini dolayısıyla bir insanın anılarıyla var olabileceğini söylüyor. Ve bu hatıralara büyük bir özlem duyuyor.

Salih Zeki Aktay *Rüzgâr* şiir kitabında adeta ilahi, büyümlü bir ortam inşa etmeye çalışmıştır. Bunu da yer verdiği tanrılarla ve kahramanların yanı sıra bahçelerle cennet tasvirleriyle desteklemektedir. Dolayısıyla metnini diğer metinlere açarak harmanlayan Salih Zeki Aktay, bunu mitolojiden ve dinî motiflerden yararlanarak şiirlerinde işlemektedir.

Tüm bu örneklendirmelere nazaran Salih Zeki Aktay, araştırmacılar tarafından mitolojiyi yeterince özümsemeyen, şiirlerinde iyi işleyemeyen bir şair olarak değerlendirilir. Örneğin Şenol Demir *Türk Edebiyatında Nev-Yunânîlik Akımının Kaynakları (1912-1950)* başlıklı yüksek lisans tezinde onunla ilgili şu sözleri sarfetmektedir: *Mitoloji evrensel bir kaynak sayılsa da, ona yönelen kendi toprağından, kendi ikliminden bir şeyler katarak bu kaynaktan beslenmezse yaratıcı öz ortaya çıkmaz düşüncesindeyiz. Kaynağına yönelme noktasındaki ısrarcı tutumuna rağmen, ayağı toprağına yeteri kadar sağlam basmayan Salih Zeki'nin çabası bu açıdan boşa gitmiştir diyebiliriz* (1997, s. 108).

Yukarıda şairle ilgili verilen örnekler tekrar değerlendirildiğinde bu tespitin doğruluğı ele alınan örneklerde de görüleceği gibi bu yer vermeler yüzeysel boyutta kalmış derinleştirilememiştir. Salih Zeki Aktay örneklerde de büyük bir çaba içerisinde fakat bu çabaları şiirinde geleneğı yanlış yerde aramaktan öteye gidememiştir.

Örneklendirilen bu eleştiriler döneminde sadece Salih Zeki Aktay için değil tüm Nev-Yunânîlik akımıyla şiirlerini kaleme alanlar için de yapılmıştır. Ömer Seyfettin onları kozmopolit bir yapı olduğunu vurgularken bu akım kendini çok da uzun süre var edemeyecektir (Topaloğlu, 2006 s. 515). Ömer Seyfettin'in de bu tespitlerinden yola çıkarak gerek Nev-Yunânîlik akımı içerisinde var olan ve gerekse çalışmanın odağındaki isim Salih Zeki Aktay için bu öz şiir arayışında yanlış pencereden baktıklarını söylemek mümkündür.

Sonuç

Edebiyatın hemen her türünde eserler vermeye çalışan Salih Zeki Aktay, yetmiş altı (76) yıllık hayatında Türk şiirine büyük katkılar sağlamıştır. Şair, şiirlerinde mitolojik unsurlara yer vermenin yanı sıra doğum, ölüm, öte dünya gibi hayat ve ölüm üzerine de düşünmüştür. Şiire felsefi bir bakış açısıyla yaklaşan şairin klasik aşk şiirlerinde bile bu felsefeyi bulmak mümkündür.

Sonuç olarak mitoloji Salih Zeki Aktay için sığındığı, kendini en iyi ifade edebildiğı bir alan olmuştur. Çoğu çalışmalarda onun mitolojik tutkusu bir iki şiirden öteye geçemeyen bir heves olarak değerlendirilse de tüm yaşamına bakıldığında zaman mitoloji ve özellikle Yunan mitolojisi onun için kendini ifade edebildiğı bir dünya olarak ortaya çıkmaktadır. Yahya Kemal'in yolundan giden şairin son derece önemli eserleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğı zaman Salih Zeki'nin isminin Türk edebiyatında daha çok anılması gerekmektedir. Fakat burada Salih Zeki'nin derin bir mitoloji bilgisinin yanı sıra bunu şiirlerinde işleyememesi, şiirlerine yansıtamaması da dikkati çeken husustur. Şair mitoloji üzerine eser (*Mitoloji*) yazacak kadar derin bir bilgiye sahip olmasına nazaran şiirlerinde bu mitolojik unsurlardan sadece ismen bahsedildiğı ve derinleştirilemediğı ilk dikkati çeken husustur. Bunda elbette ki kendi kültüründen beslenmemesinin önemli bir etkisi vardır.

Hem Yunan kültürüne (Afrodit, Venüs, ...) hem de kültür ve inançlara (İsrafil, Adem, Havva, cennet, cehennem) şiirlerinde yer veren şair, her iki kültürü harmanlayarak özgünlüğünü de ortaya koymuştur. Hayal dünyası oldukça derin olan şairin şiirlerinde mitolojik unsurlar yer yer umut yer yer ise depresif bir havada işlenmektedir. Bu durum da şairin hem ruh dünyasının geçişkenliğini hem de onun her ne şart altında olursa olsun mitolojiye sığındığını gösterir.

Kaynakça

- Aktay, S. Z. (1938). *Rüzgâr*. Şirketi Mürettibiye Basımevi.
- Aktay, S. Z. (1948), *Mitoloji*. Varoğlu-Ülkü Yayınevleri.
- Demir, Ş. (1997). *Türk edebiyatında Nev-Yunânîlik akımının kaynakları (1912-1950)* (Tez No. 63011) [Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi.] YÖK Ulusal Tez Merkezi
- Enginün, İ. (2016). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2008). *Türk Halk Edebiyatı el kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Şahbaz, N. K. (2001). *Salih Zeki Aktay hayatı-eserleri edebî kişiliği*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Toker, Ş. (1979). *İkinci Meşrutiyet sonrası edebiyatımızda neoklasisizm (Nev-Yunanîlik)* (Tez No. 191817) [Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Topaloğlu, Y. (2006). Nev Yunânîlik akımına ilk tepki-boykotaj düşmanı. *Türk Kültürü*, 44(515-516), 75-92.
- Tural, Ş. (2002). Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde Hz. Âdem ve ilk günah. *İlmî Araştırmalar*, (14), 183-195.
- Ulus, G. (2023). Ergenekon Destanı'ndan toplumsal bilinçdışına yansıyan anne, ateş ve hayvan imgeleri. *Milli Folklor*, 18(137), 74-85. <https://doi.org/10.58242/millifolklor.1107545>.